

фіксують їх з метою подальшої активізації у мовленні. Для успішного розуміння аудіотексту їм недостатньо одного прослуховування.

У поодиноких випадках старшокласники використовують стратегії, які вимагають багато часу чи ментальної енергії або відволікають від прослуховування тексту, а саме проведення аналогій з рідною мовою, промовляння слів і фраз, переклад почутої інформації рідною мовою з метою зрозуміти мовця, групування слів при записі за певними ознаками. Результати опитування показують також, що для старшокласників важливо знати причини, які призвели до труднощів при розумінні аудіотексту, для уточнення значення незнайомих слів з метою їх подальшого використання у мовленні.

Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо зіставлення результатів опитування з огляду на гендерні особливості учасників експерименту.

Список літератури

Бігич О.Б. Практикум з методики викладання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах: навч. посібник. К.: Ленвіт, 2016. 402 с.

Гальскова Н.Д., Гез Н.И. Теория обучения иностранным языкам: Лингводидактика и методика. М.: Изд-во «Академия», 2006. 335 с.

Залевская А. А. Введение в психолингвистику. М.: РГГУ, 2000. 382 с.

Кійко С.В. / Кійко Ю.С. Формування компетенції іншомовного писемного мовлення студентів за допомогою електронних дидактичних засобів. *Вісник Чернівецького університету*. Серія: Германська філологія. Чернівці: ЧНУ, 2021. № 831-832. С. 85-96. <https://mel.chnu.edu.ua/upload/b74dd72216a45b62b929c5301ee05acc.pdf>

Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах / Кол. авторів під кер. С.Ю. Ніколаєвої. К.: Ленвіт, 2018. 319 с.

Rost M. Teaching and researching listening. 2nd ed. Harlow: Longman, 2011. 407 p.

References

Bihych O.B. (2016) Praktykum z metodyky vykladannya inozemnykh mov u zahalno-osvitnix navchalnykh zakladax: navch. posibnyk. K.: Lenvit. 402 s. [in Ukrainian]

Halskova N.D., Hez N.Y. (2006) Teoriya obucheniya inostrannym yazykam: Lingvodidaktika i metodika. M.: Akademiya. 335 s. [in Russian]

Kiyko S.V. / Kiyko Yu.Ye. (2022) Formuvannya kompetencyi inshomovnoho pysemnoho movlennya studentiv za dopomohoyu elektronnykh dydaktychnykh zasobiv. Visnyk Cherniveckoho universytetu. Seriya: Hermanska filolohiya. Chernivci: ChNU, 2021. № 831-832. S. 85-96. [in Ukrainian] <https://mel.chnu.edu.ua/upload/b74dd72216a45b62b929c5301ee05acc.pdf>

Metodyka navchannya inozemnykh mov u serednix navchalnykh zakladax / Kol. avtoriv pid ker. S.Yu. Nikolayevoyi. K.: Lenvit, 2018. 319 s. [in Ukrainian]

Rost M. Teaching and researching listening. 2nd ed. Harlow: Longman, 2011. 407 p.

Zalvskaya A. A. (2000) Vvedeniye v psixolingvistiku. M.: RHHU. 382 s. [in Russian]

УДК 803.0-541.2

PARADIGMATIC RELATIONS BETWEEN LEXICAL-SEMANTIC GROUPS OF ADJECTIVES IN THE BELLE-LETTRES STYLE ПАРАДИГМАТИЧНІ ВІДНОШЕННЯ МІЖ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИМИ ГРУПАМИ ПРИКМЕТНИКІВ У ХУДОЖНЬОМУ СТИЛІ

Оксана ДАНИЛОВИЧ

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

o.danylovych@chnu.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0003-4270-2740>

The article deals with the study of paradigmatic relations of adjectives on the semantic level in the belle-lettres style. Paradigmatic ties in the nucleus and the first periphery are determined and compared. The object

of study is LSG of adjectives in the belle-lettres style. The subject of the study is paradigmatic ties on the semantic level. The goal is to investigate and compare paradigmatic ties of LSG of adjectives. The topicality is caused by the necessity of study of paradigmatic ties of LSG of adjectives in the belle-lettres style as they have not been investigated yet. We used correlation analysis which helps to determine intensity and character of ties. A scientific novelty is in distinguishing the nucleus and the first periphery, investigating the ties within the nucleus and the first periphery and also paradigmatic ties between them. Conclusions. Paradigmatic ties of LSG of adjectives in the first periphery are more independent between themselves and are able to have free ties. Paradigmatic ties of LSG of adjectives within the nucleus have the tendency to dependence, mutual influence. A predominant majority of mean ties of LSG of adjectives in the nucleus indicate a certain measure of correlation between them, though they keep independence to some extent in the belle-lettres style. A small number of ties is distinguished between LSG of adjectives of the first periphery and the nucleus. LSG of adjectives of the first periphery make free, independent ties from each other either within the first periphery or with the nucleus. So there is more variety between LSG of adjectives in the belle-lettres style.

Key words: combinability, adjective, lexical-semantic group, paradigmatic ties.

Стаття присвячена вивченню парадигматичних зв'язків прикметників на семантичному рівні у художньому стилі. Встановлюються та порівнюються парадигматичні зв'язки у ядрі та першій периферії. Об'єкт дослідження – ЛСГ прикметників у художньому стилі. Предметом дослідження є парадигматичні зв'язки на семантичному рівні. Мета статті – дослідити і порівняти парадигматичні зв'язки ЛСГ прикметників. Актуальність дослідження обумовлена необхідністю вивчення парадигматичних зв'язків ЛСГ прикметників, оскільки вони ще не були вивчені в художньому стилі. У дослідженні використано статистичний метод, а саме кореляційний аналіз, який дозволяє встановити ступінь і характер зв'язків. Визначення ядра та першої периферії, встановлення зв'язків в ядрі та першій периферії, а також парадигматичних зв'язків між ними становить новизну дослідження.

Парадигматичні зв'язки ЛСГ прикметників першої периферії є більш незалежними між собою, а між ЛСГ прикметників ядра прослідковується тенденція до залежності, взаємовпливу. Переважаюча більшість середніх зв'язків серед ЛСГ прикметників у ядерній групі свідчить про їх певну кореляцію. Проте вони зберігають в деякій мірі незалежність у художньому стилі. Малочисельність зв'язків зафіксовані між ЛСГ прикметників першої периферії і ядерної групи. ЛСГ прикметників першої периферії як між собою, так і з ЛСГ прикметників ядерної групи утворюють вільні, незалежні один від одного зв'язки. Отже, помітна більша варіативність між ЛСГ прикметників у художньому стилі.

Ключові слова: сполучуваність, прикметник, лексико-семантична група, парадигматичні зв'язки.

Вступ. Системна організація лексики проявляється в наявності у ній об'єднань слів, які характеризуються деякою спільністю значень. Слово, узагальнено відображаючи різні сторони одних і тих самих предметів та явищ матеріального світу в їх реальних різноманітних зв'язках, вступає у зв'язки з іншими словами (*Уфимцева, 1962, с. 10*), утворюючи системні зв'язки і відношення. Ідея системності лексики не суперечить інтуїтивним уявленням про різноманітні зв'язки, наявні між окремими словами і групами слів (*Шмелев, 1973, с. 103*).

Слово у взаємодії з іншими лексичними одиницями вступає у різні відношення: на синтагматичному рівні – лінійні відношення, на парадигматичному рівні – нелінійні відношення. Парадигматичні відношення проявляються у схожості і протиставленні компонентів мовних одиниць між собою. Ф. де Соссюр писав: «Весь механізм мови існує виключно на подібностях і відмінностях, при чому ці останні є лише зворотною стороною» (*де Соссюр, 1998, с. 108*). Парадигматичні відношення стосуються «вертикальних» системних відношень слів у свідомості мовця, які певним чином асоціюють одиниці у мовній пам'яті, в результаті чого утворюються угруповання за різними асоціативними ознаками (парадигми, лексико-семантичні групи, семантико-функціональні поля тощо) слів (*Шмелев, 1973, с. 50*).

У дослідженні ми розглядаємо лексико-семантичні групи прикметників. ЛСГ є сукупностями слів, об'єднаних за принципом наявності в них спільної семантичної ознаки, первісного значення, що виступає як інваріант, а сполучуваність лексем через свої зв'язки виявляються як варіанти. У ЛСГ елементи зв'язані та об'єднані внутрішньомовними відношеннями, у яких наявні зв'язки між денотативними компонентами значень. Ці парадигматичні зв'язки реалізуються в нелінійних зв'язках, які відсутні в тексті, проте наявні у

свідомості носіїв мови. Парадигматичні відношення в лексико-семантичній системі – «відношення між словами й групами слів на основі спільності або протилежності їх значень» (Кочерган, 2006, с. 266). Парадигматичні відношення вивчаються в тематичних групах, лексико-семантичних полях, синонімічних рядах, антонімічних парах, гіпонімічних групах, лексико-семантичних групах.

Науковці приділяють велику увагу аспекту дослідження парадигматичних відношень (праці А. Бердіалієва, Л. В. Бистрової, І. А. Бодуена де Куртене, А.В. Боштан, В. В. Виноградова, В.Г. Гака, Н.О. Зубець, Н.Г. Іщенко, В. І. Кодухова, В. В. Левицького, С.І. Липки, Ю.С. Масель, І.А. Мельчука, Р.В. Угринюка, Ф. де Соссюра та ін.). Теретичні і практичні проблеми парадигматики висвітлені в роботах К. Бірмана, К. Веллер, Ч. Венінга, Дж.Д. Глазієра, Дж. Гуо, М. Зальгрена, С.С. ім Вальде, К. Лу, В. Кренна, І. Петерс, Р. Раппа, Ф. Сана, В.Г. Стока, Б. Хьорланда, В. Чиу, Х. Шутце та інших.

Ми дослідили парадигматичні зв'язки у публіцистичному (Данилович, 2019) та науковому (Данилович, 2021) стилях. У художньому розглядалися парадигматичні відношення між окремими прикметниками (Данилович, 2017), проте невивченими залишаються парадигматичні зв'язки між ЛСГ прикметників у художньому стилі, що зумовлює актуальність нашого дослідження. Мета статті – дослідити і зіставити парадигматичні зв'язки ЛСГ прикметників у художньому стилі. Об'єктом є ЛСГ прикметників у художньому стилі.

Матеріалом стала суцільна вибірка з творів сучасних англійських та американських письменників J. Archer, J. Ball, M. Blake, J. Grisham, A. Fine, W. Holden, J. Michener, T. Parsons, J.A. Rice, J.K. Rowling (з 1980 по 2005 pp.) загальним обсягом 10100 словосполучень прикметників з іменниками.

Методи дослідження. Лексика має системний характер, що виявляється при поділі слів на різні лексичні групи, підсистеми, елементи яких пов'язані між собою та існують у певних відношеннях. Мовлення є ймовірнісною системою, лінгвістичний розподіл якої можливо вивчити за допомогою квантитативного підходу. У дослідженні використано кореляційний аналіз, що дозволяє встановити ступінь і характер зв'язку між досліджуваними явищами (Носенко, 1981, с. 125). Кореляція може бути позитивною (при прямо пропорційному зростанні обох ознак) або негативною (при обернено пропорційній зміні). Величина коефіцієнта кореляції коливається в межах від -1 до +1. Чим більша залежність існує між ознаками, тим більше величина коефіцієнта кореляції буде наближатися до 1, і навпаки, при відсутності статистичної залежності величина коефіцієнта кореляції буде близькою до нуля чи дорівнюватиме нулю. Величина коефіцієнта кореляції обчислюється за формулою:

$$r = \frac{\sum (x_i - x)(y_i - y)}{\sqrt{\sum (x_i - x)^2 \sum (y_i - y)^2}},$$

де r – коефіцієнт лінійної кореляції,

Σ – сума отриманих у результаті тієї чи іншої операції величин,

x_i – значення першої ознаки,

y_i – значення другої ознаки,

x – середня (теоретична) величина значень першої ознаки,

y – середня величина для другої ознаки (Левіцький, 2006, с. 116).

Результати та обговорення. ЛСГ структурується на ядро, основний склад та периферію (нечастотні ЛСВ, які з'являються переважно в інших сферах вживання з небагатьма спільними семами) (Огуй, 1998, с. 43). На основі частоти вживання ЛСГ прикметників з ЛСГ іменників та кореляційного аналізу ми дослідили парадигматичні зв'язки ЛСГ прикметників, їх характер і ступінь. У дослідженні задіяно 22 ЛСГ прикметників. Принципи виділення ЛСГ прикметників, ЛСГ іменників та їх перелік наведені у статті (Данилович, 2004). Кореляційний аналіз можна здійснити, знаючи число ступенів свободи df , де $df=n-2$. У нашому дослідженні $df=22-2=20$. При $df=20$ критичним рівнем коефіцієнта кореляції буде $p\ 0,05=0,54$. Будемо вважати зв'язки, які мають коефіцієнт кореляції від 0,42 до 0,6, слабкими, від 0,61 до 0,8 – середніми, більше 0,81 до 1 – сильними.

За допомогою частоти вживання виділяємо ядро, ближню та дальню периферії. До ядра будуть входити такі ЛСГ прикметників: 1) «Вік, час» (1178 прикметників), 2) «Вартість, значення, якість, функція» (554), 3) «Оцінка об'єкту щодо його форми, об'єму та величини» (1167), 4) «Оцінка об'єкту у порівнянні його з ознаками інших предметів» (1851), 5) «Колір та яскравість» (724), 6) «Емоційний стан та почуття» (809), 7) «Природний та фізичний стан» (961), 8) «Поведінка та дії по відношенню до об'єкта» (540), 9) «Зовнішність людини» (483), 10), «Сфера діяльності» (308).

До 1-ї периферії відносяться ЛСГ прикметників: 1) «Національна приналежність» (240), 2) «Інтенсивність, міра» (170), 3) «Просторова оцінка щодо протяжності, відстані, тривалості» (182), 4) «Склад, матеріал об'єкту» (193), 5) «Риси характеру» (291), 6) «Температура» (122), 7) «Оцінка розумових здібностей людини» (100).

2-га периферія включає ЛСГ прикметників: 1) «Адміністративні, регіональні, класові розмежування» (79), 2) «Географічне положення» (81), «Релігія, раса» (48), «Швидкість» (41), «Оцінка функціональних органів та частин тіла» (12).

Використавши частоту вживання прикметників з ЛСГ іменників та застосувавши кореляційний аналіз, ми отримали можливість дослідити парадигматичні зв'язки прикметників, їх характер та ступінь (див. таблицю 1).

Таблиця 1

Величини кореляції ЛСГ прикметників ядерної групи у художньому стилі

ЛСГ прикметників	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1.Сфера діяльності об'єкта	×	0,636	—	—	0,688	—	—	—	—	—
2.Вартість, значення, якості та функції		×	—	—	0,620	—	—	—	—	—
3.Вік, час			×	—	—	—	0,761	—	0,968	—
4. Форма, обсяг, Величина				×	—	—	—	—	—	0,677
5. Порівняння об'єкта з ознаками інших предметів					×	—	—	—	—	—
6.Колір та яскравість						×	—	0,601	—	0,632
7. Емоційний стан та почуття							×	—	0,860	0,673
8. Природний та фізичний стан								×	—	—
9. Поведінка та дії по відношенню до об'єкта									×	—
10. Зовнішність людини										×

Потрібно відзначити, що немає жодної ЛСГ прикметників, яка б не утворювала хоча б один парадигматичний зв'язок в ядерній групі. Зафіксовано 2 сильних зв'язки, середніх зв'язків виявилось удвічі більше (див. рис. 1).

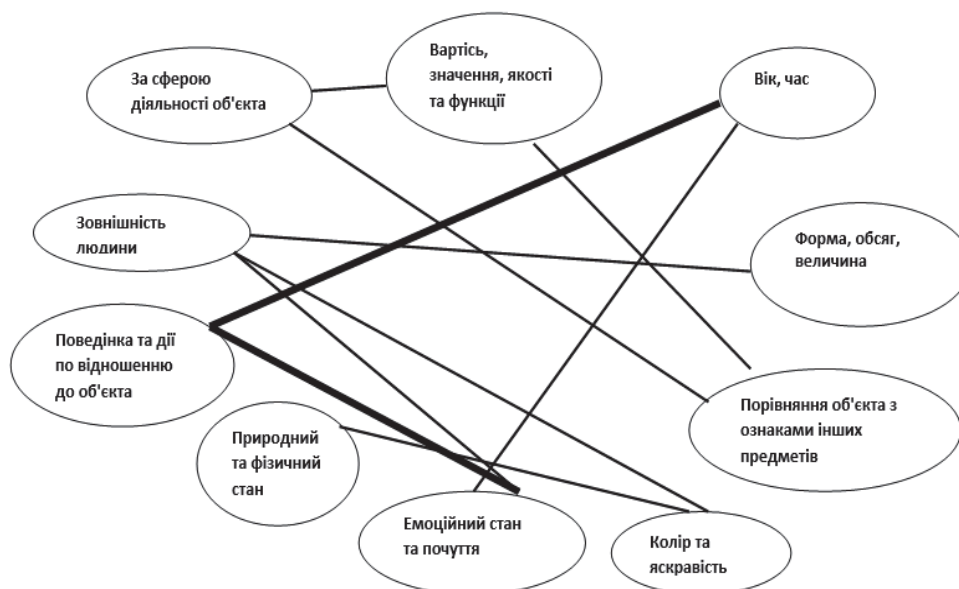

Рис. 1. Парадигматичні зв'язки ЛСГ прикметників ядерної групи у художньому стилі

Відмічаємо єдину ЛСГ прикметників «Поведінка та дії по відношенню до об'єкта», яка утворює два сильних парадигматичних зв'язки з ЛСГ прикметників «Вік, час» та «Природний та фізичний стан». Найбільшу кількість парадигматичних зв'язків має ЛСГ «Зовнішність людини» з трьома середніми зв'язками з ЛСГ прикметників: «Оцінка об'єкту щодо його форми, об'єму та величини», «Колір та яскравість», «Емоційний стан та почуття».

По 2 парадигматичних зв'язки мають ЛСГ прикметників «Сфер діяльності», «Вік, час», «Вартість, значення, якість, функція», «Оцінка об'єкту у порівнянні його з ознаками інших предметів», «Колір та яскравість». Серед них тільки «Вік, час» утворює сильний зв'язок. 2 середні парадигматичні зв'язки співпадають у ЛСГ прикметників «Сфера діяльності», «Вартість, значення, якість, функція», «Оцінка об'єкту у порівнянні його з ознаками інших предметів». Також перетинаються зв'язки між ЛСГ прикметників «Вік, час», «Поведінка та дії по відношенню до об'єкта», «Емоційний стан та почуття».

Мінімальна кількість зв'язків зафіксована для ЛСГ прикметників «Природний та фізичний стан» і «Оцінка об'єкту щодо його форми, об'єму та величини».

Переважаюча більшість середніх зв'язків серед ЛСГ прикметників у ядерній групі свідчить про певну кореляцію між собою. Проте вони зберігають в деякій мірі незалежність у художньому стилі.

Величини кореляції ЛСГ прикметників першої периферії наведені у таблиці 2.

Таблиця 2

Величини кореляції ЛСГ прикметників 1-ої периферії у художньому стилі

ЛСГ прикметників	1	2	3	4	5	6	7
1. Національна приналежність	×						
2. Інтенсивність, міра		×	0,532				
3. Просторова оцінка щодо протяжності, відстані, тривалості			×				
4. Склад, матеріал об'єкта				×	0,826		0,917
5. Риси характеру, звички та інші властивості людини					×		0,925
6. Температура						×	
7. Оцінка розумових здібностей людини							×

До першої периферії входять 7 ЛСГ прикметників. Проте тільки три ЛСГ прикметників утворюють сильні зв'язки. По два сильних зв'язки мають ЛСГ прикметників «Риси характеру», «Склад, матеріал об'єкта», «Оцінка розумових здібностей людини». Між собою вони зв'язані тісним парадигматичним зв'язком (див. рис. 2).

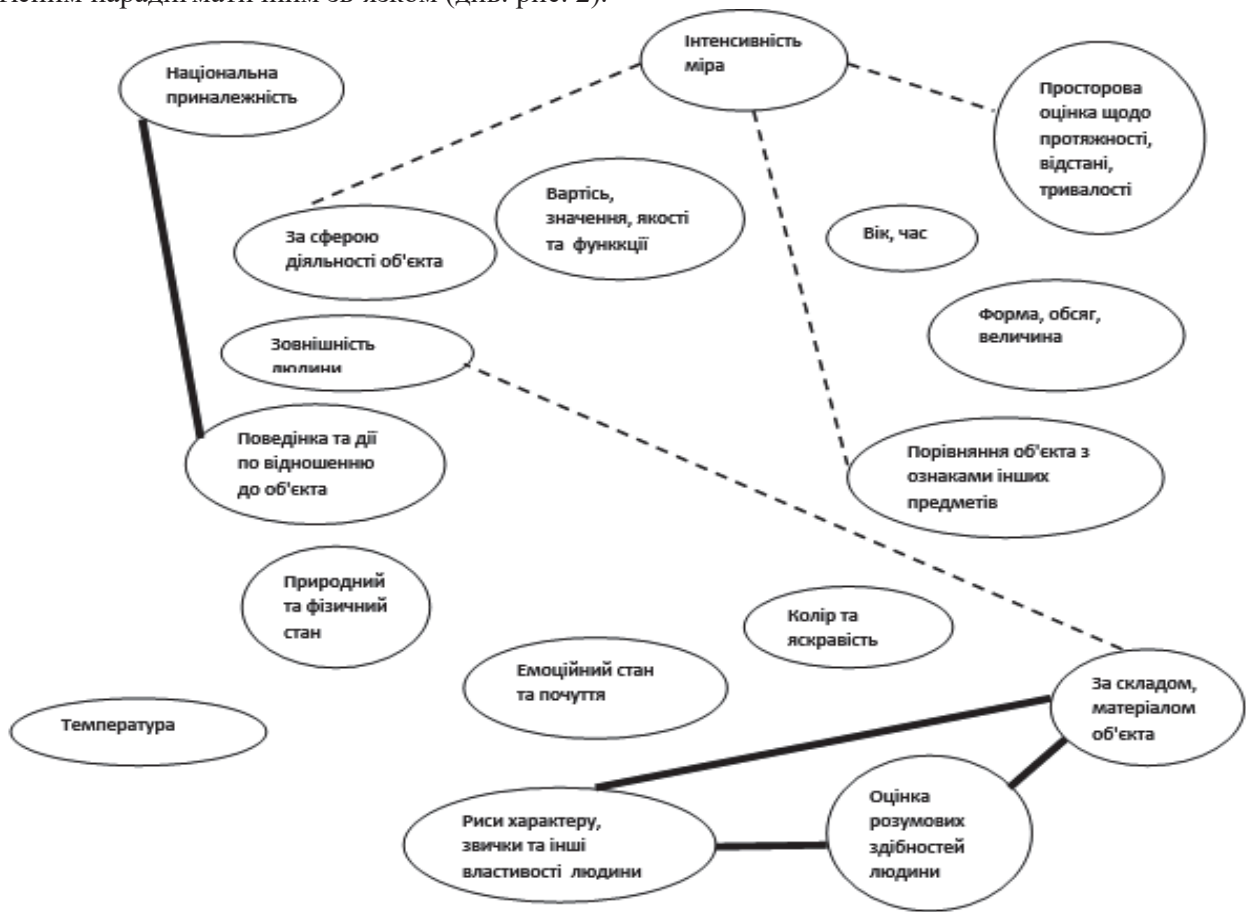

Рис. 2. Парадигматичні зв'язки прикметників 1-ї периферії з ядерною групою у художньому стилі

1 слабкий зв'язок зафіксовано між ЛСГ «Інтенсивність, міра» та «Просторова оцінка щодо протяжності, відстані, тривалості». ЛСГ прикметників «Национальна приналежність», «Температура» не утворюють жодного зв'язка з ЛСГ прикметників 1 периферії. Це свідчить про відсутність кореляції між ними.

Висновки. Малочисельність зв'язків відмічаємо між ЛСГ прикметників 1-ї периферії і ядерної групи. Всього зареєстровано 4 зв'язки. В основному переважають слабкі зв'язки. Зафіксований тільки один сильний зв'язок між ЛСГ прикметників «Национальна приналежність» та «Поведінка та дії по відношенню до об'єкта». Звідси слідує, що ЛСГ прикметників 1-ї периферії як між собою, так і з ЛСГ прикметників ядерної групи утворюють вільні, незалежні один від одного зв'язки. Переважаюча більшість середніх зв'язків серед ЛСГ прикметників у ядерній групі свідчить про певну кореляцію між собою. Проте вони зберігають в деякій мірі незалежність у художньому стилі. Отже, спостерігаємо більшу варіативність між ЛСГ прикметників у художньому стилі. У наступному дослідженні плануємо зробити порівняльну характеристику парадигматичних зв'язків на семантичному рівні художнього, публіцистичного та наукового стилів.

Список літератури

Данилович О.Д. Кількісні параметри сполучуваності прикметників з іменників в англійській пресі. *Науковий вісник Чернівецького університету*: Рута, 2004. Вип. 206–207 : Германська філологія. С. 98–112.

Данилович О.Д. Парадигматичні відношення прикметників у художньому стилі. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. Випуск 30, том 2. Одеса, 2017. С. 15–18.

Данилович О.Д. Парадигматичні відношення прикметників на семантичному рівні у публіцистичному стилі. *Issues of modern philology in the context of the interaction of languages and cultures*. December 27-28, 2019. Venice, Italy. P. 69–73.

Данилович О.Д. Парадигматичні відношення між ЛСГ прикметників у науковому стилі сучасної англійської мови. Чернівці–Сучава: БДМУ, №1 (29), 2021. С. 61–64.

Кочерган М. П. Загальне мовознавство. К.: Академія, 2006. 464 с.

Левицкий В.В. Семасиология. Винница: Нова книга, 2006. 512 с.

Носенко И.А. Начала статистики для лингвистов. А. Носенко. М.: Высшая школа, 1981. 157 с.

Огуй О.Д. Полісемія в синхронії, діахронії та панхронії: Системноквантитативні аспекти полісемії в німецькій мові та мовах Європи. Чернівці : Золоті литаври, 1998. 370 с.

Уфимцева А.А. Опыт изучения лексики как системы: на материале английского языка. М.: Изд. Академии Наук СССР, 1962. 287 с.

де Соссюр. Курс загальної лінгвістики. Київ: Основи, 1998. С. 108, 138–141.

Шмелев Д.Н. Проблемы семантического анализа лексики. М.: Наука, 1973. 280 с.

Trier J. Das sprachliche Feld. Eine Auseinandersetzung. *Neue Jahrbücher für Wissenschaft und Jugendbildung*. 1934. S. 25–78.

References

Danylovych O. D. “Kil’kisni parametry spoluchovanosti prykmetnykiv z imennykamy v angliys’kiy presi” [Quantitative parameters of combinability of adjectives with nouns in English press], *Naukovyi visnyk* [Scientific Journal] Chernivtsi: Ruta, 2004, Vol. 206–207: Germans’ka filologija, P. 98–112.

Danylovych O. D. “Paradygmatychni vidnoshennya prykmetnykiv u khudoznyomu styli” [Paradigmatic relations of adjectives in the bellelettres style], *Naukovyi visnyk mizhnarodnogo humanitarnogo universytetu* [Scientific Bulletin of the International Humanities University], Odessa: 2017, Ed. 30, Vol. 30, P. 15–18.

Danylovych O. D. “Paradygmatychni vidnoshennya prykmetnykiv na semantichnomu rivni u publitsystychnomu styli” [Paradigmatic relations of adjectives in the publicistic style], *Pytannya suchasnoi filologii v konteksti vzaemodiy mov ta kultur* [Questions of modern philology in the context of the interaction of languages and cultures] (27-28 grudnya, 2019), Venice, Italy, 2019, P. 69–73.

Danylovych O. D. Paradygmatychni vidnoshennya mizh LSG prykmetnykiv u naukovomu styli suchasnoji anglijskoji movy. Chernivtsi–Suchava: BDMU, БДМУ, №1 (29), 2021. – P.61–64.

Kochergan M.P. Zagal’ne movoznavstvo. – K.: Academia, 2006. – 464 p.

Levitskiy V.V. Semasiologia [Semasiology], Vynnytsya: Nova knyga, 2006, P.191.

Nosenko I.A. Nachala statistiki dlya lingvistov [Beginning of statistics for linguists], M.: Vysshaya shkola, 1981, P. 125.

Ogui O.D. Polisemia v synkhronii, diakhronii ta pankhronii: Systemnokvantytatyvni aspekty polisemii v nimetskij movi ta movakh Jevropy. Chernivtsi: Zoloti litavry, 1998. 370 p.

9. Ufimtseva A.A. Opyt izucheniya leksiki kak sistemy: na material anglijskogo yazyka. M.: Izd. Akademii Nauk SSSR, 1962. 287p.

Ferdinan de Sossyur. Kurs zagal’noji lingvistyky. Kyiv: Osnovy, 1998. P. 108, 138–141.

Shmelev D.N. Problemy semanticheskogo analiza leksiki [problems of semantic analysis of lexis]. M.: Nauka, 1973. 280 p.